

СТАНИСЛАВ ПШИБИШЕВСКИ НА БЪЛГАРСКА СЦЕНА

ПЕНЬО РУСЕВ

1

Разпространението и възприемането в България на драматургичното и белетристичното творчество на полския писател — индивидуалист и модернист — Станислав Пшибишевски съставя кратка, но характерна страница от литературно-театралното българо-хърватско-полско общуване през първата четвърт на XX в. В България Ст. Пшибишевски се явява първо на театралната сцена и като идва не направо от Полша, а през Хърватско — от Загреб, с активното съдействие на хърватски театрални дейци. Тъкмо театърът популяризира името на писателя сред българската общественост, създава интерес към неговите произведения и подготвя публиката, която по-късно чете и негови романи. Драмите на Пшибишевски се налагат шумно по сцените на българските театри и имат широк обществен отзвук в цялата страна още преди Първата световна война. Едва по-късно се превеждат, издават и четат на български и някои от романите на писателя. Обаче и след Първата световна война театралната популярност на Пшибишевски в България запазва своето първенство. Белетристът се чете и влияе в ограничената среда на българските интелектуалци с индивидуалистично-модернистична идейна и художествена ориентация. От драматурга Ст. Пшибишевски се интересува и се влияе почти цялата българска театрална общественост.

Фактът, че творчеството на Ст. Пшибишевски идва в България при посредничеството на Загреб, на пръв поглед изглежда случаен. В същност обаче той е исторически обусловен, съвсем закономерен и характерен. Театралният успех на Ст. Пшибишевски започва с постановка на пиесите му в Краков, който по онова време се намира в границите на Австро-Унгария. Между полските и хърватските театрални и литературни дейци в началото на XX в. съществуват интензивни връзки и взаимодействия. Драмите на писателя се играят с голям успех в Загреб още веднага след постановките им в Краков. От друга страна, между Загреб и българската интелигенция има традиционни връзки още от времето на хърватския владика Шросмайер. В Загреб са се учили редица активни дейци на българската култура през втората половина на XIX в. Българският професионален театър в началото на XX в. ползува най-вече опита и подкрепата, от една страна, на руското театрално изкуство, и от друга страна, на хърватския театър в Загреб.

2

Любопитно е най-напред, че в България Ст. Пшибишевски прониква твърде рано и с първата си пиеса „За щастieto“. На полски тя е поставена първо от театъра в Краков през 1899 г. Софийският Народен театър я играе само пет години

по-късно — през втория сезон след откриването му.¹ Премиерата е на 27 януари 1905 г. Спектакълът е режисиран от Сергиян Тулич по превод на С. И. Рудин. Участвуват едни от най-добрите актьори на театъра: Кр. Сарафов (Ст. Млицики), Златина Недева (Елена), Султана Николова (Олга), Вл. Николов (К. Зларски). Според прещенките на печата „За щастието“ е „представена с успех“², „изиграна извънредно добре, особено ролята на Ст. Млицики (Кр. Сарафов)“³. Всички актьори се представят „добре и сполучливо“⁴.

По онова време организатор и ръководител на театъра в София е Илия Миларов (1859—1948), по-малък брат на писателя Светослав Миларов, като него хърватски възпитаник и писател, женен за видната загребска актриса Ивка Крал (1856—1948).⁵ Макар че е завършил право и отначало работи като адвокат и съдия, Илия Миларов е съвременен автор на няколко драми („Апостоли“ — играна в София през 1899 г. и в Загреб през 1906 г., и др.) и на литературно-научни студии и статии, излезли или на български, или на хърватски език.⁶ Особено значими са неговите заслуги към развитието на театралното дело в България. От 1903 г., когато оглавява театър „Сълза и смях“, до 1907 г., когато го избират за член на Върховния касационен съд, Илия Миларов е ръководител и организатор на софийския Народен театър. Разполагащ с компетентната и непрестанна помощ на своята съпруга, той разгръща активна театрална дейност с голямо значение за характера и развитието на българското театрално изкуство.

Благодарение на Илия Миларов и на съпругата му Ивка Крал Народният театър в София има непосредствени и постоянни връзки с театъра в Загреб. Би могло да се каже, че българските театри черпят от хърватските си колеги и организационен, и творчески опит. Те превеждат — някои от хърватски език — и играят пиеси, чиито постановки в Загреб са имали много добър успех. Прочутите тогава хърватски актьори Андриа Фиан и Мария Ружичка-Строши гастролират на софийска сцена. Двама изтъкнати загребски режисьори — Сергиян Тулич и И. Мандрович — за известно време са първи режисьори-професионалисти в българския театър.

Именно в контекста на тези непосредствени българо-хърватски театрални връзки Народният театър в София поставя и играе първата драма на Ст. Пишибишевски още на 27 януари 1905 г. Постановката е дело на Сергиян Тулич и трябва да се предположи, че тя е направена по негово предложение. В Загреб „За щастието“ е имала по онова време доста шумен успех. В София тя се играе само три пъти.⁷ Обаче трите представления са достатъчни, за да направят Пишибишевски известен на театралните дейци в страната. На 17 март 1905 г. „Пловдивската драматическа дружина“ представя „За щастието“ в Пловдив.⁸ На 5 и 6 юни същата година „Драматична трупа“ на Т. С. Тончев я играе в Пещера.⁹

3

Най-голяма заслуга за популярността на Пишибишевски в България има знаменитият в началото на XX в. „Пътуващ съвременен театър“ на съпрузите-

¹ Сн. Гълъбова, Ив. Гърчев. Летопис на Народния театър „Ив. Вазов“ 1904—1970. Репертоар. С., 1971, с. 35—36.

² Просвета, IV, 1904—1905, кн. 5, с. 238.

³ Дневник, III, 1905, бр. 944, с. 3.

⁴ Ден, II, бр. 402, с. 3.

⁵ Иво Балентович. За живота и дейността на Светослав и Илия Миларови. — Пламък, 1979, кн. 9, с. 197—199.

⁶ Там, с. 199.

⁷ Нов век, VI, бр. 845, с. 3; Право дело, VIII, 1905, кн. 2, с. 134; Демокр. преглед, III, 1905, кн. 3—4, с. 76—81; и др.

⁸ Дневник, IV, бр. 986, 17. III. 1905, с. 3.

⁹ Нова искра, Пещера, I, бр. 2, 14. VI. 1905, с. 2.

актьори Маня и Матей Икономови.¹⁰ Свързани със социалистическото движение, подпомагати от неговите ръководители, Маня и Матей са не само големи актьори, но и вдъхновени радатели за театър на „европейско равнище“, с нов и богат репертоар, разпространяващ нови идеи, използваващ нови и ярки сценични средства. Специализирали в Швейцария, Италия, Германия и Русия, запознати добре с новото и яркото в големите европейски театри, Маня и Матей Икономови създават пътуваща театрална трупa от ентузиастичен съвременен репертоар, съвременна игра и съвременна публика“. Трупата готви своите спектакли през лятото в малкото подбалканско градче Казанлък, тогава един от центровете на българското социалистическо движение, родно място на десетки народни учители, пръснати из цялата страна. С настъпването на есента театърът тръгва от град на град и играе — често с голям и шумен успех, навсякъде посрещан добре от публиката — чак до настъпването на следващото лято. Поставят са драми от Х. Ибсен, А. Стриндберг, М. Метерлинк, Г. Хауптман, А. Островски, М. Горки и др. — голямата драматургия на онова време. „На дъното“ от М. Горки се играе още през 1903 г. и има изключително голям успех. В продължение на девет сезона — от есента на 1902 до лятото на 1912 г. — „Съвременен театър“ запознава българската интелигенция с репертоара на европейските театри и възпитава многобройна театрална публика по всички градове на страната.

Театърът на Маня и Матей Икономови играе две пиеси на Ст. Пишибишевски: 1. „Златното руно“, често под името „Грехът“, поставена само пет години след първата ѝ премиера през 1901 г. в Краковския театър; 2. Играната вече от Народния театър в София „За щастието“. И двете пиеси се играят по два театрални сезона: „Златното руно“ през 1906—1907 и 1907—1908, а „За щастието“ през 1908—1909 и 1909—1910. В пестеливия на театрални съобщения тогавашен печат намираме сведения за представления в Ловеч — на 9.IV.1906,¹¹ в Пловдив — на 23.XII.1906,¹² в София — на 7.III.1908.¹³

Актьорите на „Съвременен театър“ играят „Златното руно“ като пиеса със „силно действие“ и „дълбока психологическа борба“. Разбира се, ударението пада върху „греха“ — върху любовните връзки с жената на приятеля. Но в постановката на преден план звучи не фаталността на любовта, а протестът срещу „лъжата“ и „мълчанието“, проповядвани от Рушиц. Така „Златното руно“ се явява не толкова пиеса в духа на индивидуализма и символизма, а драма с гражданско-изобличително съдържание. За силното ѝ въздействие има значение преди всичко талантливата актьорска игра: М. Икономов в ролята на Густав често е „неподражаем“; Маня Икономова — като Инка (Ирена) — трогва дълбоко с „душевната си борба“, с „раздвоението между дълга и сърцето“; М. Атанасов (Рушиц) и П. Атанасов (Лонки) изпълняват ролите си „много добре“¹⁴.

В кратката история на „Съвременен театър“ има един важен момент, свързан с драмата „Златното руно“. В началото на март 1908 г. Маня Икономова играе в три последователни вечери „три роли с великолепни художествени нюанси“: Марике в „Огньовете на Свети Ивановата нощ“ от Х. Зудерман, Соня във „В града“ от С. Юшкевич и Инка в „Златното руно“. Тъкмо след ролята на Инка Маня Икономова получава първия си много тежък кръвоизлив, резултат на тежко заболяване от туберкулоза, и е принудена да напусне сцената. С нейното заболяване почва упадъкът на театъра, който вече е изиграл своята роля и бавно залязва.

¹⁰ Кр. Тошева. Пътуващият съвременен театър. С., 1977.

¹¹ Стремление, Ловеч, IV, бр. 42 и 43, 9 и 18. IV. 1906, с. 4.

¹² Нова Марица, Пловдив, III, бр. 95, 1. I. 1907, с. 3.

¹³ Гражданин, бр. 288, 9-март 1908.

¹⁴ Пак там.

Тъкмо сполучливата постановка на „Съвременен театър“ налага „Златното руно“ като една от репертоарните пиеси в българските провинциални театри в годините преди Първата световна война. На 15 април 1908 г. в Русе я играе Русенският градски театър.¹⁵ Новооснованата „Любителска театрална група“ я „представя по празниците“ в края на март 1909 г. в Пазарджик.¹⁶ През август същата година „Златното руно“ поставя и играе „Варненската театрална група“.¹⁷ Следват постановки на „Околийското учителско дружество“ в Оряхово — на 7.XI.1910 г.,¹⁸ на „Дружество „Развитие“ в Севлиево — на 25.XII.1911 г.¹⁹ и др.

4

Театралният успех на „Златното руно“ и „За щастието“ пробужда интереса на преводачи, издатели и читатели. Тъкмо в годините 1906—1910 в България се превеждат и издават пет от драмите на Ст. Пшибишевски: 1. „Годеж“, драма в 3 действия, преведе Венда Кирова, изд. сп. Библиотека, С., 1906—1907, 52 с.; 2. „Златното руно“, преведе Я. С. Хлебаров, книгоиздателство „Буревестник“, Плевен, 1908; 3. „Гости“, драматически епиграм, превел Т. Ламбев. Съвременна библиотека, изд. Н. Иванов, С., 1909, 30 с.; 4. „Майка“, драма в четири действия, превел Т. Ламбев, С., 1909, 47 с.; 5. „Сня“, четириактна драма, издание на сп. Библиотека, С., 1909. По същото време се появяват в български превод и два романа от Ст. Пшибишевски: 1. „Синовете на земята“, роман, прев. от руски Т. и В. х. Ж., ч. I, Тутракан, с. а.; 2. „De profundis“, прев. от ориг. Ив. Лесичков, 1910, 68 с., библ. Съвр. наука и худ. литература № 16, г. II, кн. 6.

Трите последователни войни — Балканската и Междусъюзническата от 1912—1913 и Първата световна война, 1914—1918 — почти изцяло прекъсват театралния живот в страната. От това време са известни само две постановки на драмата „За щастието“: 1. На 14 март 1914 във Варна я играе една нова „Драматическа трупa“ на М. Икономов;²⁰ 2. На 14 януари 1917 я представя Гюмюрджинският общински театър.²¹ Обаче веднага след края на войната Ст. Пшибишевски отново шестува по българските театрални сцени.

Най-често се поставя и най-много се играе пак „Златното руно“. През март 1920 г. я представя в Шумен „Новосъставена от група младежи театрална трупa“.²² През април същата година Ямболският народен театър я играе в самия град Ямбол,²³ а след това и в Бургас,²⁴ пък може би и в други градове. В края на 1920 г. „Златното руно“ се разучава и показва от театралната трупa при дружество „Театър“ в Стара Загора.²⁵ През април 1921 г. същата пиеса се играе от Плевенският театър в Търново.²⁶ През юни същата година актьорите Бобчевска и Бобчевски с помощта на местни любители представят два пъти „Златното руно“ в Хасково.²⁷ След това — през ноември — Видинският градски театър я играе

¹⁵ Свободна мисъл, Русе, I, бр. 18, 12. IV. 1908, с. 2.

¹⁶ Т. Пазарджик, I, бр. 6 и 7, 21 и 28 март 1909, с. 3.

¹⁷ Свободен глас, Варна, V, бр. 29, 30, 31, 2, 9 и 13 март 1909, с. 4.

¹⁸ Искра, Оряхово, II, бр. 77—78, 6 и 13 ноем. 1910, с. 3—4.

¹⁹ Искра, Севлиево, I, бр. 30 и 31, 21 дек. 1911 и 7 януари 1912, с. 3.

²⁰ Свободен глас, Варна, V, бр. 11, 14 март 1914, с. 2—3.

²¹ Народни права, XXVII, бр. 15, 20 ян. 1971, с. 2.

²² Шуменски вестн., II, бр. 5 и 7, 28 февр. и 13 март 1920, с. 4.

²³ Тунджа, Ямбол, II, бр. 8, 10 април 1920, с. 2; Трибуна, Нова Загора, IV, бр. 48—49, 11 апр. 1920, с. 2.

²⁴ Злъчка, Бургас, X, бр. 1, 9 май 1920, с. 2.

²⁵ Зора, Стара Загора, XIV, бр. 470, 23 дек. 1920, с. 2; Комедия, I, 1920, кн. 19, с. 6.

²⁶ Т. Ген о в. Театралният живот в Търново. — Театр. преглед, I, 1921, кн. 7, с. 8.

²⁷ Наша дума, Хасково, VII, бр. 33, 24 юни 1921, с. 1.

в Лом.²⁸ През пролетта на 1922 г. в Русе със „Златното руно“ се представя Русенският общински театър.²⁹ Една година по-късно — през 1924 г. — се явяват две постановки: на „Свободен драматичен театър“ в Хасково — на 19 и 20 декември,³⁰ и на „Свободен драматичен театър“, ръководен от М. Икономов,³¹ който играе „Златното руно“ в Пазарджик.³¹

Вторият голям успех на „Златното руно“ на българска сцена — след постановката на „Съвременен театър“ от 1906—1908 — се явява постановката на Варненския общински театър през януари и февруари 1925 г. В нея участвуват изтъкнати български актьори: Вл. Тенев (Рембовски), Тенева (Ирена), Щ. Попов (Рушиц), Ив. Янев (Пшеславски), Богданов (Лонци).³² Пиесата се играе няколко пъти: на 15, 18 и 19 януари и на 8 февруари.³³ След този успех обаче пиесите на Ст. Пшибишевски вече не се играят в България. Съществува само едно — единствено съобщение — неуморимият Матей Икономов я поставя през 1937 г. във Видинския общински театър.³⁴

В годините 1920—1924 „За щастието“ се играе от Пловдивския народен театър;³⁵ от трупата на М. Икономов³⁶ — в Бургас, Стара Загора и другаде; от Видинския градски театър;³⁷ от група артисти около режисьора Ис. М. Даниел — във Варна.³⁸

Другите играни в България драми на Ст. Пшибишевски са: „Майка“ — през 1919 г. от Драматичния театър при читалище „Зора“ в Сливен, постановка на Щ. Попов;³⁹ през 1926 г. от Учителското дружество „Напредък“ в Нова Загора;⁴⁰ „Сняг“ — през 1923 г. от Пловдивския градски театър, режисьор П. Ярцев и участници Д. Райнова (Ева), Ел. Йорданова (Бронка), А. Раев (Казимир), К. Попов (Тадеуш).⁴¹

Макар непълни, изнесените тук сведения за българските постановки на драми от Ст. Пшибишевски показват значителен и траен интерес към тях през близо двадесетгодишен период.

5

Въпреки сравнително добрия театрален успех резултатите от възприемането в България на пиесите и на романите на Ст. Пшибишевски са едва забележими и трудни за определяне.

При възприемането на художествените произведения въздействията се осъществяват на две равнища, които са твърде различни: 1. Идеини въздействия — равнище на идеологията; 2. Художественотворчески въздействия — равнище на художественото майсторство. Макар че тези две равнища са взаимно свързани и неотделими, техните резултати се отнасят към съвсем ясно разграничени сфери на живота. От произведенията на художествената литература — повече, отколкото от другите изкуства — се възприемат идеи. Това е сравнително по-малко

²⁸ Нова комедия, II, бр. 33, 21 окт. 1921, с. 4.

²⁹ Русенска поща, I, бр. 97 и 145, 1 април и 2 юни 1922, с. 2.

³⁰ Хасковска поща, I, бр. 204 и 205, 19 и 20 дек. 1924.

³¹ С. Н. Театър и провинция. — Южни зари, Пазарджик, I, 1924, кн. 4—5, с. 96—100.

³² Д. Г р ъ н ч а р о в. Златното руно — Варненски новини, X, бр. 178, 22 ян. 1925, с. 2.

³³ Варненски новини, X, бр. 160, 161, 162, 163, 165, 177, 186, 12 ян. — 8 февр. 1925.

³⁴ Час, III, бр. 22, 3 февр. 1937, с. 4.

³⁵ Юг, Пловдив, III, бр. 406, 408 и 409, 12, 14 и 16 март 1920, с. 1.

³⁶ Фар, Бургас, I, бр. 6, 29 март 1920, с. 3; Зора, Стара Загора, XIV, бр. 432, 1 април 1920, с. 1.

³⁷ Обнова, Видин, I, бр. 24, 7 май 1920, с. 2.

³⁸ Варненска поща, VI, бр. 1665, 12 септ. 1924, с. 2.

³⁹ Правда, Сливен, III, бр. 50, 6 септ. 1919.

⁴⁰ Провинциален актьор, Нова Загора, I, бр. 8, 5 април 1926, с. 4.

⁴¹ Комедия, II, бр. 5, 12. X. 1923, с. 2; Юг, Пловдив, бр. 1516, 19 дек. 1923.

сложен творчески процес и засяга по-широк кръг читатели. От друга страна, от художествената литература се черпи и усвоява художествено майсторство, литературнотворчески опит — естетически принципи, художествен език и художествени структури. Този вид въздействия са плод на процеси, които са много по-сложни и по своята природа художественотворчески. В кръга на художественото майсторство произведенията на художествената литература въздействуват по косвен път — като формират или изменят художественото виждане на писателя, неговото емоционално-сетивно отношение към света, творческите му навици и умения, неговите естетически принципи. В този случай са необходими много по-активни, по-трайни и по-творчески процеси на възприемане.

За да усвои един или друг художественотворчески опит, възприемащият писател е необходимо да чете по-продължително време и по-творчески произведенията на въздействащия му автор, да живее с тях, да почне да наблюдава и възприема живота през призмата на любимите му художествени произведения, да открива и опознава факти и явления и с тяхна помощ. Всичко това е процес, който се осъществява най-добре при четене на любимите автори и произведения в оригинал. Преводите трудно и рядко стават школа за творческо израстване и развитие.

В периода от 1905 докъм 1925—1930 г. в България няма значителни писатели, които да са чели произведенията на Ст. Пшибишевски на полски език. Навярно това е една от причините за отсъствието в българската литература на щогоде доловими и доказуеми въздействия на Пшибишевски в кръга на художественото майсторство.

От цялата българска литература през първата четвърт на XX в. като сравними с произведенията на Ст. Пшибишевски, и то в един твърде относителен смисъл, са само някои отделни произведения на двама автори — Пейо Яворов и Антон Страшимиров.

Най-популярната в България драма на Ст. Пшибишевски — „Златното руно“ — може да бъде свързана с една единствена българска драма от времето преди Първата световна война — „Когато гръм удари — как ехото заглъхва“ от Пейо Яворов. В нея се разглежда подобен проблем за лъжата в семейството и за неочакваното ѝ разкриване. Няма съмнение, че Пейо Яворов е познавал драмата на Ст. Пшибишевски. Но в изказването си за пиесите, които е имал пред вид, когато е работил върху своята драма, Пейо Яворов не споменава „Златното руно“.⁴²

Сравнително по-осезаема е връзката между драмите на Ст. Пшибишевски и някои от пиесите на А. Страшимиров от времето на Първата световна война — например „Към слънцето“ („Отрешените“). Обаче А. Страшимиров също е познавал само българските преводи от Ст. Пшибишевски. При това увлечението му по този автор е доста нетрайно. Да се отдели и конкретизира онова, което А. Страшимиров е получил от Ст. Пшибишевски, е невъзможно. По същото време А. Страшимиров се влияе много по-силно от автори като М. Метерлинк, А. Стриндберг, Г. Хауптман, Х. Ибсен и др. Онова, което идва от Пшибишевски, е навярно толкова малко, че за него като за нещо отделно трудно може да се говори.

Картината на въздействията, оказани в България от произведенията на Ст. Пшибишевски в кръга на идеологията, е друга. Успехът на неговите драми по сцените в цялата страна е свързан с разпространението на индивидуализма

⁴² Седмична илюстрация — Принос, I, бр. 1, 5 окт. 1913, с. 4.

като идейно движение на българската интелигенция в началото на XX в., от една страна, и на символизма като литературно направление след 1905—1906 г., от друга страна. В общо четвъртвековната история на интереса към творчеството на Ст. Шибишевски в България личат два доста ясно очертани периода: до Първата световна война и след нея. И през двата периода обаче въздействията от страна на Ст. Шибишевски не могат да се отделят от тези на редицата други европейски писатели — модернисти и индивидуалисти. Различието между двата периода се състои най-вече в това, че до Първата световна война драмите и изобщо творчеството на Ст. Шибишевски се възприемат от почти цялата българска интелигенция. След войната в България се превеждат и четат и романите на писателя. Но те будят по-особен интерес преди всичко след една доста ограничена обществена среда — тази на интелигентно-индивидуалисти със стихийнобунтарски терористични настроения.

Когато се оценява разпространението и влиянието в България на автори като Ст. Шибишевски, трябва да не се забравя, че у нас както индивидуализмът, така и символизмът не са изцяло „декадентски“ — т. е. упадъчни и реакционни идейни и литературни увлечения на буржоазната интелигенция. Това се потвърждава и от случая с драмите на Ст. Шибишевски на българска сцена.

Българската интелигенция, която има народен произход и която през 90-те години на XIX в. е силно повлияна от народническите и социалистическите идеи, в началото на XX в. се увелича от индивидуализма на големите европейски автори, като М. Метерлинк, Г. Хауптман, А. Стриндберг, Х. Ибсен, Ст. Шибишевски и др. Обаче в техните произведения българската народна интелигенция вижда не само идеала за гордата и силна личност. За тази интелигенция много по-съществен е повикът за правда и за свобода и независимост на човека. В произведенията на споменатите автори българските театрални зрители и читатели търсят и виждат преди всичко изобличението на обществените неправди. В същност чрез интереса си към творчеството на европейските писатели-индивидуалисти младата българска интелигенция изразява своя протест срещу официалната буржоазна власт в страната и особено недоволството си от нейната алчност, безскрупулност, просташина и изобщо „байганьовщина“.

В България пиесите на Ст. Шибишевски, от една страна, се поставят и играят, а, от друга страна, се възприемат преди всичко като гражданско-изобличителни. Критическо-изобличителното им звучене се налага от конкретната историческа обстановка в страната. На българска сцена драматургията на Ст. Шибишевски пропагандира и утвърждава идеала за независима, мислеща и граждански устойчива човешка личност, която вярва в прогреса и иска да живее без лъжа и демагогия.

Наред с европейските драматурзи от онова време, като М. Метерлинк, Г. Хауптман, А. Стриндберг, Х. Ибсен, А. Чехов, М. Горки и др., Ст. Шибишевски оказва в България доста широко театрално въздействие в продължение на близо две десетилетия. Макар недостатъчно документирано, пренебрегвано от българската театрална история досега и почти неизследвано, това въздействие представя интересна страница от идейния живот и художествените търсения на българската интелигенция през първата четвърт на XX в.

Що се отнася до романите на писателя, чието разпространение у нас не е предмет на изследване в настоящата статия, трябва да се каже, че те стават популярни едва след Първата световна война и са четени главно от революционно настроената дребнобуржоазна интелигенция, която не успява навреме да преодолее индивидуализма.

В България Ст. Шибишевски се възприема главно от театралните сцени и като изобличител на лъжата и демагогията в буржоазното общество.